

CZU: 811.135.1'367

CONCEPTUL DE RAPORT/RELAȚIE SINTACTIC(Ă) ȘI TIPOLOGIA RAPORTURILOR SINTACTICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Marcela BURNETE, Gheorghe COLȚUN

Universitatea de Stat din Moldova

Atât în lingvistica generală, cât și în cea românească există diferite opinii în privința conceptelor de „raport” și de „relație” sintactic(ă) și a tipologiei acestora.

În studiul de față utilizăm termenul „raport sintactic”, prin care înțelegem legăturile gramaticale care se stabilesc în interiorul grupurilor sintactice și între unitățile sintactice de același rang, de niveluri diferite sau de niveluri interdependente.

În ceea ce privește tipologia raporturilor sintactice, considerăm că în limba română sunt trei raporturi sintactice fundamentale: coordonarea, subordonarea și inerența. Celelalte „așa-zise” raporturi sintactice sunt varietăți ale raporturilor de bază sau se prezintă ca niște invenții ocazionale, particulare sau individuale ale cercetătorilor.

Cuvinte-cheie: *raport sintactic, relație sintactică, coordonare, subordonare, inerență, raport de echivalență sau apozitiv, incidență, raport mixt.*

THE CONCEPT OF SYNTACTIC CONNECTION / RELATION AND TYPES OF SYNTACTIC CONNECTIONS IN ROMANIAN

Both in general linguistics and in Romanian linguistics there are different opinions regarding the concepts of syntactic “connection” and syntactic “relation”, as well as their number.

In the present paper the term “syntactic connection” is used to designate grammatical relations that are established within syntactic groups and between syntactic units, whether they are at the same level, different levels, or interdependent levels.

Regarding their number, we consider that in Romanian there are three fundamental syntactic connections: coordination, subordination, and predication. The other “so-called” syntactic connections are occasional, specific or individual inventions of the researchers.

Keywords: *syntactic connection, syntactic relation, coordination, subordination, predication, the relation of equivalence or apposition, incidence, mixed relation.*

În știința despre limbă, în general, există opinii diferite în privința termenilor „raport” și „relație” sintactic(ă).

Termenul „raport” a fost promovat în lingvistica generală de către F. De Saussure [1, p.135-138], iar Louis Hjelmslev a pledat pentru termenul „relație” [2, p.38].

În lingvistica românească sintagma „raport sintactic” apare încă la I. Heliade-Rădulescu în 1828: „ca să vorbim și să scriem nu este destul a ști toate formele fiecăreia ziceri, ci și relația” [3, p.319], în „Gramatica limbii române”, II, [4, p.231-232], la C.Dimitriu [5, p.1122], E.Tambă Dănilă [6, p.99-106], R.Hagy [7, p.102], M.Secieru [8, p.65] ș.a.

Sintagma „relație sintactică” este utilizată de V.Stati [9, p.110], V.Guțu Rumalo [10, p.41], Gh.Trandafir [11, p.385-391], I.Iordan și Vl.Robu [12, p.546], D.Irimia [13, p.369], A.Merlan [14, p.7] ș.a.

Unii lingviști întrebunțează paralel ambii termeni, nefăcând nicio deosebire între „raport” și „relație”, considerând acești termeni ca echivalenți: „prin termenul relație sintactică înțelegem raportul...” [12, p.546]; „relația, în sens general, reprezintă așadar un raport” [15, p.248] ș.a. Acest lucru se întâmplă frecvent, deoarece majoritatea dicționarelor prezintă termenii respectivi ca sinonimici: *relație, raport, conexiune, proporție, legătură* [16, p.1485]. M.Secieru menționează că „preferința pentru unul sau altul din acești doi termeni este o opțiune, pentru că, la nivelul metalimbajului lingvistic, ei sunt întrebunțaiți ca sinonime totale și au o frecvență de utilizare comparabilă” [8, p.65].

Din punctul de vedere al lingvistului Petru Tolocenco, „sinonimia în cazul termenilor ar trebui să fie evitată pentru a nu provoca echivocuri de interpretare a noțiunilor. Deși între raport și relație nu se poate face o demarcare tranșantă de înțeles, totuși între îmbinările raport sintactic și relație sintactică semantica lor trebuie să se reducă la anumite conotații de sens.

Relația sintactică ține de gradul de solidaritate, coeziune, dintre elementele structurale ale unității sintactice. Parametrii relației sintactice sunt foarte largi – de la legătura indispensabilă dintre constituenți (coeziune maximă), până la autonomia deplină a lor” [17, p.387].

P.Tolocenco menționează că „*raportul sintactic* ia naștere între constituenți sintactici aflați într-o relație sintactică și este susținut de semantica lor. Raportul semantic este predeterminat de gradul de legătură între elementele ce generează acest raport. Raportul sintactic va contribui la apariția funcției sintactice – această abstracție generată de corelația dintre raportul sintactic și raportul semantic ale constituenților, susținută de elementele joncționale” [17, p.387]. Autorul accentuează în concluzie că „între relația sintactică și raportul sintactic există o corelație, însă ea nu este determinantă. De exemplu, elementele propoziției se pot afla în raport de acord, recțiune puternică, recțiune slabă, aderare, acestea operând și anumite funcții, însă raportul sintactic este unul, cel de subordonare” [17, p.387].

Pentru a stabili conceptul de raport sintactic, e necesar să pornim de la actul de comunicare, care implică din partea locutorului două operații: a) *selectarea* unităților lingvistice din plan paradigmatic, în acord cu intenția de comunicare și b) *combinarea* acestor unități în plan sintagmatic, într-un ansamblu organizat de asemenea manieră, încât locutorul să transmită informația dorită, să ceară o informație ori să-și exprime voința, intenția etc., iar receptorul s-o poată recupera [14, p.7]. A.Merlan explică detaliat cum decurg aceste două operații: „Integrat într-un ansamblu – un enunț-propoziție, cuvântul își depășește statutul de unitate lexicală, întrucât încetează de a mai fi izolat. Între el și celelalte cuvinte ce alcătuiește ansamblul, se stabilesc diferite *conexiuni*, în baza cărora acesta îndeplinește o identitate funcțională ca formă (dacă este cuvânt flexibil), o anumită poziție ierarhică (domină, este dominat, este egal ca importanță altor cuvinte-părți de propoziție) sau își actualizează în contextul dat (dacă este cuvânt polisemantic) unul dintre sensurile virtuale” [14, p.7]. A.Merlan utilizează termenul „unitate sintactică”, pe care îl definește astfel: „legăturile sau conexiunile, sau raporturile ce se stabilesc între unitățile unei propoziții sau, la un nivel superior, între unitățile unei fraze, conferindu-i acesteia caracter organic” [14, p.7].

În literatura de specialitate, raporturile/relațiile sintactice sunt definite astfel: un raport, o proporție sau o legătură necesară care se stabilește între componentele unui întreg [18, p.3]; element de bază prin care se realizează procesele de structurare și de funcționare a unităților sintactice asigurând coeziunea sintactică și coerența semantică [15, p.252]; „interpretarea” lingvistică a unor raporturi logice [13, p.330]; relațiile/legăturile – marcate lingvistic – ce apar la nivelul unităților sintactice, care au astfel un conținut și o formă [5, p.1122]; legăturile care se stabilesc la nivelul *unităților sintactice*, legături atât semantice, cât și marcate formal, având și „*conținut*” *raportual* (identificabil prin nivelul *unităților sintactice* unde se contractează aceste raporturi sintactice), și formă *raportuală* specifică (reprezentată de *mărcile* care individualizează fiecare raport sintactic [6, p.100]; raportul sintactic este un instrument al coeziunii la nivelul expresiei și al coerenței conținutului unei unități sintactice, instrument cuantificabil lingvistic și desfășurat, de regulă, între doi poli [7, p.106] ș.a.

În opinia noastră, *prin raport sintactic* trebuie să se înțeleagă *legăturile gramaticale care se stabilesc în interiorul grupurilor sintactice (subordonare: acord, recțiune și aderență), între diverse unități sintactice de același rang sau de aceeași importanță (propoziții coordonate: copulativ, adversativ, disjunctiv, conclisiv și juxtapus), între două unități sintactice de rang diferit sau cu valori inegale (subordonare necircumstanțială și subordonare circumstanțială) sau între unități sintactice ale căror valori nu pot exista de sine stătător, adică ele se află într-o dependență bilaterală sau reciprocă, sau interdependentă (la nivelul propoziției: între subiect și predicat, iar la nivelul frazei – între propozițiile subiective și predicatul impersonal din propoziția precedentă sau între predicative și verbe de relație – predicate incomplete din propoziția precedentă.*

* * *

Sintacticienii încă nu au ajuns la un accept comun, la consens, în privința tipologiei raporturilor sintactice, adică în privința numărului și a denumirilor acestora. În literatura de specialitate se afirmă că există de la un tip de raport până la opt tipuri de raporturi sintactice. I.Diaconescu menționează că „diversitatea de opinii se motivează, ca și în alte situații, pe de o parte, prin perspectiva conceptuală sau metodologică din care este investigat fenomenul lingvistic, iar, pe de altă parte, prin insuficiența operațională a criteriilor, care, datorită neadecvării lor la obiect, nu conduc la o delimitare și o ierarhizare riguroasă a proceselor relaționale” [18, p.9-10].

„Gramaticile de orientare generativ-transformațională operează cu **un singur tip de relație**, de dependență, pe care o transpun în relații sintagmatice. O viziune asemănătoare se întâlnește și la unii structuraliști, care consideră că relația sintactică, numită *subordonare* sau *dependență*, domină de raporturi sintagmatice (asocia-tive)” [Apud: 18, p.10], unind un termen superior cu un termen inferior.

În sintaxa tradițională, de tip clasic, a limbii române se operează cu **două tipuri de raporturi sintactice**: de *coordonare* și de *subordonare* [4, p.78-79, 231-232; 19, p.301; 20, p.45-51; 21, p.94; 22, p.232] ș.a. Subordonarea se stabilește atât între părțile secundare ale propoziției sau propozițiile subordonate și elemen-tele lor regente, cât și între părțile principale ale propoziției, adică între subiect și predicat, relație care este prezentată fie ca o dependență a subiectului, fie ca o dependență a predicatului [23, p.17].

Unii sintacticieni consideră că există **trei tipuri de raporturi sintactice**: de *coordonare*, de *subordonare* și de *inerență*, ultimul având mai multe denumiri: *predicativ* (de *predicație*), de *nondependență*, *interdepen-dență*, de *solidaritate*, *dependență bilaterală*, *interdependență*, *dependență reciprocă* etc., raport ce se stabi-lește între subiectul și predicatul unei propoziții. Se operează și cu alte denumiri ale acestor trei raporturi: de *dependență/de subordonare*, de *adordonare* și de *supraordonare* [15, p.252 și p.256-417]; de *inerență*, de *subordonare* și de *coordonare* [24, p.36-37]; de *interdependență* (*inerență*), de *coordonare* și de *subordonare* [25, p.32-40]; de *coordonare*, de *subordonare* sau de *apozitionare* [26, p.347].

În unele studii de sintaxă se propun **patru raporturi sintactice**: de *subordonare*, de *coordonare*, *predicativ* și *apozitional* [27, p.134] sau de *dependență*, de *coordonare*, de *echivalență* și de *repetare* [10, p.32]; de *coordonare*, de *subordonare*, de *interdependență* și *apozitional* [28, p.10-14]; de *coordonate*, de *subordonare* și *apozitiv* (la nivelul frazei) și acestora li se mai adaugă la nivelul propoziției *raportul predicativ* [29, p.271]; de *coordonare*, de *subordonare*, *relația apozitivă* și *inerența* [30, p.435].

Unii cercetători propun **cinci raporturi sintactice**: de *interdependență*, *referențial*, de *coordonare*, de *subordonare* și de *dublă subordonare* [31, p.45-46 și p.320-325]; de *coordonare*, de *subordonare*, *apozitiv*, *zero* și *mixt binar* [11, p.385-391]; de *coordonare*, de *subordonare*, de *interdependență* (sau de *inerență*), *apozitiv* și *explicativ* [32, p.17]; de *interdependență*, de *dependență*, de *coordonare*, de *apozitie* și de *incidență* [13, p.369-523].

Există lingviști care consideră că în limba română sunt **șase raporturi sintactice**: de *apartenență*, de *sub-ordonare*, de *coordonare*, de *referință*, de *interdependență* și de *constelație* [33, p.87]; de *inerență*, de *coor-donare*, de *subordonare*, *mixt*, *explicativ* și de *incidență* [34, p.122]; de *interdependență*, de *dependență* (*ver-bală* și *nominală*), de *dublă dependență*, de *coordonare*, de *apozitie* și de *incidență* [13, p.369-523]; de *inter-dependență*, de *dependență* sau de *subordonare*, de *coordonare*, *intermediară explicativ-justificată*, *apoziti-vă* și de *incidență* [14, p.14-15]; *independență absolută*, *independență relativă*, *interdependență*, *dependență*, *apozitie* și *incidență* [17, p.385-386].

Numărul raporturilor sintactice ajunge la unii autori până la **șapte**: de *nondependență*, de *interdependență bilaterală*, de *interdependență bilaterală mediată*, de *interdependență trilaterală*, de *nondependență apoziti-vă*, de *dependență unilaterală* și de *dublă dependență unilaterală anticipată* sau *reluată* [12, p.546-558; 5, p.1146]; de *inerență*, de *coordonare*, de *subordonare*, de *incidență*, *mixt*, *explicativ* și de *dublare* [6, p.103].

Amplificarea tipurilor de raporturi sintactice ajunge până la **opt**: de *inerență*, *apozitiv*, *mixt*, *explicativ*, de *incidență*, de *coordonare*, de *subordonare* și de *dublă subordonare* [8, p.65-131]; de *coordonare*, de *subor-donare*, de *dublare*, de *inerență*, *apozitiv*, *mixt*, *explicativ* și *intențional* [7, p.106].

Referindu-se la diversitatea punctelor de vedere ce țin de stabilirea tipurilor de raporturi sintactice, R.Hagy explică acest lucru prin „complexitatea problemei și interesul pe care-l manifestă specialiștii pentru constru-irea tipologiilor raporturilor sintactice, opiniile nefiind în relație de contradicție, ci de complementaritate, pentru realizarea unei analize sintactice „fără rest”” [7, p.107]. D.Ivănuș concretizează că „diversitatea de opinii poate fi motivată atât din perspectiva conceptuală sau metodologică din care acestea sunt investigate, cât și prin insuficiența operațională a criteriilor de determinare a lor” [32, p.17].

Problema respectivă fiind foarte complexă, e natural să apară chestiuni legate de **terminologie**. De exemplu, pentru un singur concept raportual se folosesc doi și mai mulți termeni, fapt datorat omogenității relative a raporturilor sintactice [5, p.1129]. Așa s-a ajuns ca raportul dintre subiect și predicat să fie numit cu termeni diferiți, în funcție de opțiunea (mai mult sau mai puțin subiectivă) a cercetătorului [6, p.103]. Iată termenii respectivi: *inerență* [12, p.534; 5, p.1147; 7, p.106 ș.a.]; *interdependență* [13, p.369-523; 14, p.14]; *interde-pendență bilaterală* [12, p.554]; *relație predicativă* [27, p.134]; *relație de dublă condiționare* [35, p.109] ș.a.

Conform opiniei noastre, în limba română există două raporturi sintactice fundamentale: *coordonare*, *subordonare* și un raport specific, care se stabilește doar între subiect și predicat (la nivelul propoziției) și între propozițiile subiective, predicative și propozițiile (de obicei) precedente (la nivel frastic), numit *inerență*.

Raportul apozitional sau apozitiv, sau de echivalență, poate fi considerat o varietate a raportului de subordonare (apozitia fiind la origine un atribut). Considerăm că raport de incidență nu există în general, nu în zadar el este numit de specialiști și raport „zero”; or, „zero” semnifică ceva inexistent. Celelalte, așa-zise „raporturi sintactice”, cum ar fi: raportul mixt, raportul de dublare etc., sunt niște invenții ocazionale, particulare sau individuale ale unor sintacticieni, care vor să se impună prin noutăți mult discutate, unele – incredibile.

Referințe:

1. SAUSURE, F. de. *Curs de lingvistică generală*. Iași: Polirom, 1997. 280 p.
2. HJELMSLEV, L. *Prolégomènes à une théorie du langage*. Paris: Les Editions de Minuit, 1971. 240 p.
3. HELIADE-RĂDULESCU, I. *Gramatica românească*. București: Eminescu, 1980. 557 p.
4. *Gramatica limbii române*, II. București: EA, 1963. 588 p.
5. DIMITRIU, C. *Tratat de gramatică a limbii române*. II, *Sintaxa*. Iași: Institutul European, 2002. 1605 p.
6. TAMBĂ Dănilă, E. *Vechi și nou în sintaxa limbii române*. Iași: Demiurg, 2004. 198 p.
7. HAGY, R. *Sintaxa limbii române. Unități, raporturi și funcții*. Iași: Institutul European, 2005. 404 p.
8. SECRIERU, M. *Nivelul sintactic al limbii române*. Iași: Sedcom Libris, 2007. 227 p.
9. STATI, S. *Teorie și metodă în sintaxă*. București: EDP, 1967. 274 p.
10. GUȚU RUMALO, V. *Sintaxa limbii române*, București: EDP, 1973. 209 p.
11. TRANDAFIR, Gh. Relațiile sintactice în cadrul frazei. În: *Limba Română*, XIII, 1974, nr.5, p.385-391.
12. IORDAN, I., ROBU, VI. *Limba română contemporană*. București: EDP, 1978. 685 p.
13. IRIMIA, D. *Gramatica limbii române*. Iași: Polirom, 1997. 544 p.
14. MERLAN, A. *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*. Iași: Universitatea „Al.I. Cuza”, 2001. 285 p.
15. DIACONESCU, I. *Sintaxa limbii române*. București: EE, 1995. 435 p.
16. COBEȚ, D., MANEA, L. *Dicționar general de sinonime*. Chișinău: Gunivas, 2013. 2010 p.
17. TOLOCENCO, P. Relații, raporturi și funcții sintactice. În: *Omagiu profesorului și omului de știință Anatol Ciobanu*. Chișinău: CEP USM, 2004, p.386-391.
18. DIACONESCU, I. *Sintaxa limbii române. II, Relațiile sintactice*. București: Universitatea din București, 1993. 162 p.
19. AVRAM, M. *Gramatica pentru toți*. București: Humanitas, 1997. 597 p.
20. DRAGOMIRESCU, D.D. *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*. Cluj: Glusium, 1997. 287 p.
21. MOCEANU, O. *Limba română. Compendiu*. Brașov: Aula, 1998. 183 p.
22. GOGA, M. *Limba română. Morfologie. Sintaxă. Ghid de analiză morfosintactică*. Cluj-Napoca, 2000. 330 p.
23. *Gramatica limbii române. II, Enunțul*. București: EA, 2005. 1036 p.
24. EȚCU, I. *Sintaxa elementară a limbii române. Introducere în sintaxologie*. Chișinău: Institutul de Lingvistică al AȘM, 2000. 184 p.
25. POPESCU, F.D. *Sintaxa limbii române*. București: Editura Fundației „România de Măine”, 2003. 200 p.
26. *Gramatica de bază a limbii române / Coord. G. Pană Dindelegan*. București: Univers Enciclopedic gold, 2010. 586 p.
27. STATI, S. *Elemente de analiză sintactică*. București: EDP, 1972. 189 p.
28. MITREA, C. *Sintaxa limbii române*. Galați: Porto-Franco, 1996. 387 p.
29. CONSTANTINESCU, D.Gh. *Sintaxa limbii române*. București: EȘ, 1998. 568 p.
30. *Dicționar de științe ale limbajului*. București: Nemira, 2005. 606 p.
31. ȘERBAN, V. *Sintaxa limbii române*. Ed. a II-a. București: EDP, 1970. 443 p.
32. IVĂNUȘ, D. *Teoria și topica propozițiilor subordonate necircumstanțiale*. Craiova: Universitaria, 1994. 220 p.
33. ȘERBAN, V. *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*. București: EDP, 1974. 236 p.
34. DIMITRIU, C. *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*. Iași: Junimea, 1982. 383 p.
35. ZUGUN, P. Realizarea suficientă și realizarea insuficientă a funcțiilor sintactice. În: *Limba Română*, XII, 1992, nr.1-2, p.109-111.

Prezentat la 09.09.2016